

ХУЛОСАИ КОМИССИЯИ ТАШХИСИ ТАКРОРИИ

Шурои диссертациони 6D.KOA-037-и назди МДТ-и «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров» оид ба диссертатсияи Исмоилов Фаредун Хӯчакулович дар мавзӯи «Сарчашмаҳои фолклории ҳаёт ва эҷодиёти Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.09 – Фолклоршиносӣ.

Комиссияи ташҳиси такрорӣ Шурои диссертациони 6D.KOA – 037-и назди МДТ-и «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров» дар ҳайъати раис **Раҳмонов Равшан Қаҳҳорович** – доктори илми филология, профессори кафедраи назария ва адабиёти навини форсии тоҷикии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон; аъзоён **Султонзода Тоҷибой Султонӣ** – доктори илми филология, дотсент; **Нуров Нуралӣ Норович** – доктори илми филология, муовини директори Институти илмӣ-тадқиқотии илмҳои ҷомеашиносӣ оид ба қабул намудани диссертатсияи Исмоилов Фаредун Хӯчакулович дар мавзӯи “Сарчашмаҳои фолклории ҳаёт ва эҷодиёти Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ” барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.09 – Фолклоршиносӣ барои ҳимоя ва муайян кардани рӯзи ҳимоя.

Диссертатсия дар шӯбаи фолклори Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон ба иҷро расида, дар маҷлиси васеи шӯбаҳои таърихи адабиёт ва фолклори институти мазкур (протоколи №9 аз 18.02. 2022) такроран муҳокима гардидааст.

Дар диссертатсия таҳқиқи масъалаҳои шахсият ва ҳунари муносибатҳои устод Рӯдакӣ аз назари ривоятҳои мардумӣ ва алоқамандии ашъори шоир бо адабиёти шифоҳӣ дар асоси маводи нақли ривоятҳои мардумӣ, тазкираҳо, асару рисолаҳои илмӣ-таърихӣ, асарҳои фолклорӣ, ашъори ҳуди шоир ва донишномаву луғатномаҳои ашъори Рӯдакӣ сурат гирифтааст.

Бояд таъкид намуд, ки бо вучуди он ки дар хусуси пахлуҳои гуногуни ҳаёт ва осори Рӯдакӣ андешаҳо ва сухбатҳои зиёд гуфтаю анҷом дода шудаанд, ҳамоиш ва конфронсҳои хурду бузург баргузор гардидаанд,

асарҳои гуногуни илмӣ ва пажухишӣ нашр шудаанд ва то ҳол тадқиқоти мукаммали илмӣ дар мавзӯи мусаварраи фолклории шоир, муқоисаи он бо симои таърихии ӯ ва ҷанбаи шифоҳии ашъораш ба таври мукамал анҷом наёфтааст. Аз ин рӯ, таҳқиқ ва омӯзиши масъалаҳои алоқамандии ҳаёт ва эҷодиёти Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ бо адабиёти шифоҳӣ хеле ҷолиб ва пурахаммият мебошад.

Ҳадафи асосии пажухиши мазкур нишон додани симо, шахсият ва хунариҳои Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ аз нигоҳи мардуми одӣ тавассути таҳлили ривоятҳо ва дар заминаи он собит намудани баъзе аз лаҳзаҳои ҳаёт ва фаъолияти ӯ мебошад. Бо тақия бар натиҷаҳои ҷунин таҳлил шахсият, масъалаи нобиноии шоир, ҷойи дафн, муносибати Рӯдакӣ бо амирони Сомонӣ, хунари шоирӣ ӯ дар истифодаи ривоятҳои мардумӣ мушаххас мегардад. Алоқамандии адабиёти шифоҳӣ бо ашъори Рӯдакӣ низ дар натиҷаи таҳлилу баррасиҳо то андозае муайян мешавад.

Мақсади асосии таҳқиқот ва ҳалли ҳадафҳои диссертатсия талаби пешниҳод ва ҷимояи масъалаҳои асосии зеринро ба миён овард:

- Ривоятҳои дар миёни мардум интишорёфта аз зумраи муҳимтарин сарчашмаҳо дар муайян намудани воқеаву ҳодисаҳои ҳаётӣ ва шинохти шахсияти Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ ба ҳисоб мераванд.

- Таҳлили ривоятҳои мардумӣ дар бораи пахлуҳои гуногуни ҳаёт, истеъдод, муносибати Рӯдакӣ ва муқоисаи онҳо бо воқеаҳои дар сарчашмаҳои таърихӣ сабтшуда ва дар ашъори шоир инъикосгардида мувофиқтарин восита дар тасдиқ ё инқори муҳтавои ин ё он ривоят мебошад.

- Ашъори бозмондаи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ намунаи олии таъсирпазирии адабиёт ва махсусан, шеъри замонӣ Сомониён аз адабиёти шифоҳӣ мебошад.

Диссертатсияи Исмоилов Фаредун аз ҷиҳати сохтор ва бандубаст аз муқаддима, се бобу шонздаҳ фасл, хулоса, феҳристи адабиёт ва рӯйхати гӯяндаҳо иборат мебошад.

Дар мукаддима мубрамии таҳқиқот, дараҷаи таҳқиқи мавзуи илмӣ, мақсаду вазифаҳои таҳқиқот, арзишҳои назарию амалии диссертатсия, усулҳои пажӯҳиш, соҳаи таҳқиқ, пойгоҳ, эътимоднокиву натиҷа, навгонии таҳқиқот, нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда ва шахсии довталаб нишон дода шудааст.

Боби нахустини диссертатсия - “Рӯзгор ва чеҳраи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ дар ривоятҳои мардумӣ” фарогири ҳафт фасл мебошад. Ривояту нақлҳои шифоҳӣ, ки дар ин боб оварда шудаанд, аз рӯи мазмун ва мундариҷаашон ба зермавзӯҳо тасниф гардидаанд.

Фасли аввали боби мазкур “Ривоятҳои мардумӣ оид ба зодгоҳ ва овони кудакии Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ” унвон дошта, масъалаҳои муҳимми даврони кудакиву наврасӣ ва ҷавонии шоирро аз рӯи ривояту нақлҳои шифоҳӣ ва маълумоти тазкираву дигар осори таърихӣ фаро мегирад. Аксари ин гуруҳи ривояту нақлҳои мардумӣ маълумоти дар ин фасл гуфташударо бо ахбори осори хаттӣ мувофиқ баён кардаанд. Чунончи, масоили лаёқату тавоноии Рӯдакӣ аз замони кудакӣ, истеъдоди тавоноии овозхонӣ, қуръономӯзӣ, машшоқиву дорои ҳофизаи қавӣ буданӣ ӯ дар ин бахши ривоятҳо равшан мегардад. Маълумоти мазкур дар диссертатсия дар муқоиса бо асарҳои илмиву таърихӣ таҳлил гардидааст. Баррасии илмии ин фасл дар асоси асарҳои олимони тоҷикӣ рус ва эронӣ анҷом дода шудааст.

Ҳамчунин дар ин фасл масъалаи зодгоҳи шоир аз назари ривоятҳои мардумӣ таҳлил гардидааст. Маълум шуд, ки гуруҳе аз ровиёни халқӣ зодгоҳи шоирро деҳаи Рӯдак хисобида ва гуруҳи дигар Панҷрӯд пиндоштаанд. Аммо роҷеъ ба ин масъала ривояту нақлҳои, ки аз тарафи сокинони деҳоти Панҷрӯд, Зери Ҳисор, Кулолӣ ва Некнот гуфта шудаанд, ба маълумоти осори пажӯҳандагони осори шоир мувофиқат мекунад ва Рӯдакиро Панҷрӯдӣ муаррифӣ кардаанд.

Ҳунари чангнавозиву овозхонии Рӯдакӣ низ аз даврони кудакӣ дар ин силсилаи ривоятҳо зохир мегардад ва шоирону донишмандони ҳамасри ӯ ва пасомадагон ҳам дар ин хусус иттилоъ додаанд.

Ҳамин тариқ, дар ин фасл масоили даврони баччагиву наврасӣ ва хунарҳои чангнавозию овозхонӣ ва қобилияти ғавқулодда бузург доштани шоир аз ҷониби диссертант хеле хуб таҳлил гардидааст.

Дар фаслҳои минбаъдаи боби аввал роҷеъ ба муносибати Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ бо амирони Сомонӣ, симои Рӯдакии шоир ва ҳаким, симои Рӯдакии ошиқ дар ривоятҳои мардумӣ, нобиноии Рӯдакӣ, назари мардум дар бораи мазор ва ҷойи дафни Рӯдакӣ ва ниҳоят ривоятҳои мардумӣ дар бораи авлоди Рӯдакӣ ва муносибати онҳо ба шахсияти шоир сухан меравад.

“Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ ва адабиёти шиғоҳӣ” унвони боби дуюми диссертатсия буда, ба масъалаи равобит ва алоқамандии ашъори Рӯдакӣ бо осори шиғоҳӣ бахшида шудааст ва он аз шаш фасл иборат аст.

Фасли аввали ин боб “Бозтоби махлуқоти асотирӣ дар ашъори Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ” доир ба унсурҳои тахайюливу асотирӣ дар шеъри Рӯдакӣ баҳс мекунад.

Диссертант дар хулосаи фасли мазкур таъкид менамояд, ки шоир тимсолҳои дев, аждаҳо, шайтон, симурғ, чин, парӣ ва ғайраро дар якҷанд абёти худ зикр намудааст, ки ин вожаҳо дар байте ба маънии асли ва дар ҷойи дигар маҷозан истифода шудаанд. Масалан, “аждаҳо” номи махлуқи бадҳайбати асотирии мардумони эронитабор мебошад, ки дар баъзе тасвирҳо он се калла дошта, аз даҳонаш оташ мебаровардааст. Аждаҳо инчунин, дар шакли мори бузург, мори калонҷуссаи афсонавӣ, ки дасту пойи кутӯҳ ва бол доштааст, дар тасаввуроти халқ пиндошта мешавад. Дар ашъори Рӯдакӣ вожаи “аждаҳо” як маротиба ба сифати махлуқи азимҷусса истифода шудааст.

Фасли дуюми боби II “Зарбулмасалу мақолҳои мардумӣ дар шеърҳои Рӯдакӣ” унвон дошта, дар бобати хунари Рӯдакӣ дар истифода аз зарбулмасалу мақолҳо дар ашъораш сухан рафтааст. Таҳлилу пажӯҳишҳо нишон медиҳанд, ки Рӯдакӣ дар эҷодиёташ мақолу зарбулмасалҳоро дар ду шакл истифода намудааст: Нахуст шоир зарбулмасалу мақолҳои мардумиро дар шакли пурра, яъне айнан дар дохили мисраъҳои шеърӣ

истифода кардааст, ки чунин тарзи истифода аз онҳо он қадар зиёд ба назар нарасид. Ва бахши дуюми зарбулмасалу мақолҳоро шоир мазмунан дар ашъори хеш истифода кардааст, ки чунин мазмуни мақолу зарбулмасалҳо дар ашъори ӯ хеле зиёд дучор меоянд ва қариб ҳамаи онҳо дар диссертатсия таҳлил шудаанд.

Фаредун Исмоилов қайд менамояд, ки дар байни халқ ибораву таъбироти зиёде ҳастанд, ки чанбаи тарбиявию ахлоқӣ доранд. Масалан, мардум мегӯянд, ки кори ду дастро як даст карда наметавонад ва ин мазмун дар зарбулмасали «Ба як даст ду харбуза набардоранд» ифода ёфтааст. Рӯдакӣ ҳам ҳамин мазмуни зарбулмасали халқиро дар ашъори хеш ба маврид истифода намудааст:

Ай хуни дӯстон ба гардан макун база,
«Кас барнадоштааст ба дасте ду харбуза!»

Диссертант дар хулосаи боби дуюм иброз менамояд, ки Рӯдакӣ яке аз нахустин шоиронест, ки дар ашъори худ бо ҳунару истеъдоди ҷавулодаи шоирии хеш аз нақлу ривоятҳо ва қиссау устураҳои мардумони эронитабор ва араб истифода кардааст. Дар заминаи воқеоти тахайюлии қадимии мардумӣ ва ҳаводиси мавҷудбуда тавонистааст ашъори хешро пурарзишу хонотар гардонад. Аз дидгоҳи дигар, нақши ашъори Рӯдакӣ дар зиндаву устувор нигоҳ доштани бисёре аз зарбулмасалу мақолҳо ва номҳои устуравии афсонавӣ назаррас мебошад. Аз ин ҷиҳат омӯзиш ва пажӯҳиши алоқамандии ногурастани эҷодиёти Рӯдакӣ ва фолклор ва таъсирпазирии ин ду осор аз аҳаммият холи нест.

Боби сеюми рисола - “Тасвири ҷашну маросимҳо ва боварҳои мардумӣ дар шеъри Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ” унвон дошта, дар он таҳлили масъалаҳои марбут ба унсурҳои улуми фарҳангшиносӣ, мардумшиносӣ, адабиётшиносӣ ва фолклоршиносии алоқаманд бо ашъори устод Рӯдакӣ дар се фасл мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Фасли аввали ин боби диссертатсия “Тасвири ҷашнҳои Наврӯзу Меҳргон дар ашъори Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ” унвон гирифта, дар бораи

чанбаҳои таърихиву фарҳангии ҷашнҳои миллии тоҷикон маълумот медиҳад.

Маълум аст, ки фасли зеботарини сол баҳор аст ва дар ин фасл яке аз ҷашнҳои муҳташам ва кӯҳани ориёӣ Наврӯз баргузор мегардад. Аз ин рӯ, Рӯдакӣ яке аз нахустин шоиронест, ки дар ашъораш васфи зебоиву латофати баҳору Наврӯз кардааст. Дар ин фасли диссертатсия бештар анъанаву урфу одатҳои мардумӣ, ки ҳангоми таҷлили ҷашни Наврӯзу Меҳргон баргузор мешаванд, дар ашъори саромади шеъри форсӣ ибрази андеша гардидааст.

Инчунин, бояд тазаққур дод, ки Рӯдакӣ ҳамчун шоири мушоҳидакор аз боварҳо ва одату русуми азодории мардум бархурдор буда, хусусиятҳои хоси онро дар шеъри худ баён намудааст.

Дар ашъори Рӯдакӣ аз бовару эътиқодоти мардумӣ низ истифода шудааст, ки чанбаҳои асотирӣ доранд. Мавриди зикр аст, ки дар фасли охиринаи боби сеюми диссертатсия роҷеъ ба бовару эътиқоди мардум дар бораи хоб ва хобгузорӣ, сеҳру ҷоду, шаби лайлатулқадр ва дуоҳо, ки халқ нисбат ба ин масъалаҳо боварҳои гуногун дорад, ибрази андеша гардида, таҷассуми онҳо дар ашъори Рӯдакӣ ҷустуҷӯ ва баррасӣ шудааст.

Дар хулосаи диссертатсия натиҷа ва бардоштҳои муҳаққиқ дар панҷ банди алоҳида оварда шуда, мундариҷаи хулосаи таҳқиқоти дар диссертатсия анҷомдодаи диссертантро пурра инъикос менамоянд.

Ҳамин тавр, диссертант аз ӯҳдаи иҷрои вазифаҳои дар назди ҳеш гузошта ба хубӣ баромадааст.

Асоснокиву амиқии паҷуҳиш ва хулосаҳои аз он бардоштаи муаллифи диссертатсия гувоҳи он аст, ки ӯ солиён ва самаранок перомунӣ мавзӯи таҳқиқотиаш кори илмӣ мебарад.

Дар радифи комёбиҳои бешумор дар диссертатсия баъзе камбудӣҳо ва ғалатҳо ба назар расидаанд. Аз ҷумла, дар диссертатсия қоидаҳои нави имлои забони тоҷикӣ на ҳамеша риоя гаштааст, баъзан ғалатҳои имлоиву китобат мушоҳида мешаванд.

Эродҳои зикршуда моҳияти илмии диссертатсияро кам намекунанд ва ислоҳшавандаанд.

Муаллиф барои анҷом додани чунин кор меҳнати фаровонро ба харҷ додааст, заҳмати бисёр кашидааст. Эътимоднокиву асоснокии натиҷаҳои бадастовардаи муаллиф ва нуктаҳои назариявии дар диссертатсия мавҷуда боиси шубҳа буда наметавонад.

Автореферат ва мақолаҳои доир ба мавзӯ таълифнамудаи муаллиф мазмуни диссертатсияро пурра инъикос менамоянд.

Кори диссертатсионии Исмоилов Фаредун Хӯчакулович пажӯҳиши мустақил ва анҷомёфта ба шумор омада, аҳаммияти илмиву амалӣ дорад ва барои ҳалли нуктаҳои норавшани улуми адабиётшиносӣ ва фолклоршиносии тоҷик мусоидат менамояд.

Мубрамии таҳқиқ, навоари илмӣ, дараҷаи омӯзиши масъала, аҳаммияти назариявию амалии диссертатсияро ба назар гирифта, комиссия ба чунин хулоса омад, ки диссертатсияи Исмоилов Фаредун Хӯчакулович дар мавзӯи «Сарчашмаҳои фолклории ҳаёт ва эҷодиёти Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.09 – Фолклоршиносӣ тадқиқоти баитмомрасидаи комил буда, ба талаботи Комиссияи олии аттестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ мебошад.

Комиссияи экспертӣ дар асоси банди 60-и Тартиб додани дараҷаҳои илмӣ пешниҳод менамояд:

1. Кори диссертатсионии Исмоилов Фаредун Хӯчакулович дар мавзӯи «Сарчашмаҳои фолклории ҳаёт ва эҷодиёти Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.09 – Фолклоршиносӣ мувофиқ буда, онро ба дифоъ пешниҳод кардан мумкин аст.

2. Комиссияи экспертӣ адабиётшиносони зеринро ба ҳайси муқарризони расмӣ пешниҳод менамояд:

-Муқарризи расмий аввал – доктори илми филология, профессори кафедраи адабиёти муосири Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров, узви Шурои диссертатсионӣ, Файзуллоев Нейматҷон.

-Муқарризи расмий дуюм – номзади илми филология, мудири бахши мероси фарҳанги моддии Маркази мероси фарҳангии Пажухишгоҳи илмӣ - тадқиқотии фарҳанг ва иттилооти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, Раҳимӣ Дилшод Камолзода.

3. Ба сифати муассисаи тақриздиханда МДТ-и “Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёншо Назаршоев”

4. Барои гузоштани эълони ҳимоя, матни диссертатсия ва автореферати он дар сомонаҳои МДТ-и Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров ва Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат дода шавад.

5. Барои чопи автореферат бо ҳуқуқи дастнавис ва ирсол гардидани он ба суроғаи таъйиншуда иҷозат дода шавад.

Раиси комиссияи таҳхис:

доктори илми филология,
профессори кафедраи назария ва
адабиёти навини форсии тоҷикӣ
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Раҳмонов Р.Қ.

Аъзоҳои комиссияи таҳхис:
доктори илми филология,
узви Шурои диссертатсионӣ

Султонзода Т.С.

доктори илми филология,
узви Шурои диссертатсионӣ,
муовини директори Институти
илмӣ-тадқиқотии илмҳои
ҷомеашиносӣ

Нуров Н.Н.

“10 сентябр” соли 2022